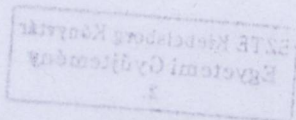

HELYTREN
OLVASHATÓ

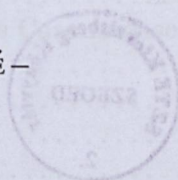

X295260

Hunyadi Mátyás és kora

Szerkesztette

BÁRÁNY ATTILA – KAVECSÁNSZKI MÁTÉ –
PÓSÁN LÁSZLÓ – TAKÁCS LEVENTE

Második kiadás

Debrecen

2019

X295260

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001314927

SZTE Klebelsberg Könyvtár
Egyetemi Gyűjtemény
2.

HELYBEN
OLVASHATÓ

MEMORIA HUNGARIAE 12

Studia Folkloristica et Ethnographica 75

Sorozatszerkesztő: BÁRÁNY ATTILA (Memoria Hungariae)
BARTHA ELEK (Studia Folkloristica et Ethnographica)

Az MTA-DE Lendület „Magyarország a középkori Európában” kutatócsoport
(MTA Támogatott Kutatócsoportok Irodája, LP2014-13/2014.) kiadványa

Támogatta a Debreceni Egyetem Felsőoktatási Intézményi Kiválósági Programja
(NKFIH-1150-6/2019).

Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék

MTA-DE Néprajzi Kutatócsoport

Kutatócsoport-vezető: Bárány Attila

<http://memhung.unideb.hu/>

Együttműködő partner:

Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar

Műszaki szerkesztő: M. SZABÓ MONIKA

A borítót tervezte: SZAKÁCS JÁNOS

A szerkesztő munkatársa: JAKAB MELINDA

ISBN 978-963-508-916-1

ISSN 2498-7794

© 2019, MTA-DE Lendület „Magyarország a középkori Európában” kutatócsoport

© Szerzők

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

Nyomda: Printart-Press Kft., Debrecen
Felelős vezető: Szabó Balázs

A borítón:

Mátyás második magyar királyi titkospecsétje, 1464. Archív mesta Košice Archivum secretum fasc. F (Telonium) Nr. 64.

X 295260

TARTALOM

Előszó	7
--------------	---

IRODALOMTUDOMÁNY

<i>Bitskey István</i> : Mátyás király, mint irodalmi emlékezhely a kora újkorban	10
--	----

ÓKORTUDOMÁNY – KLASSZIKA-FILOLÓGIA

<i>Takács Levente</i> : A magyar földmérés(i irodalom)	
kezdetei és az ókori hagyomány	24
<i>Gradwohl Edina</i> : Mátyás király gyógyszerkönyve – Biblioteca Casanatense	
Ms. 459.	34
<i>Bajnok Dániel</i> : Aischinés a Bibliotheca Corvinianában	41
<i>Lázár István Dávid</i> : Bonfini Mátyás dicsőítései	57
<i>Takács László</i> : Mátyás tréfás mondása	65
<i>Németh György</i> : Mátyás király álruhája	71

NÉPRAJZ

<i>Voigt Vilmos</i> : Mátyás király a magyar és az európai folklórban	81
<i>Magyar Zoltán</i> : A Mátyás-hagyománykör tematikai tagolódása –	
Narratívátípusok és jellemző motívumok.	92
<i>Bálint Zsuzsa</i> : A cinkotai kántor meséje. Az ATU 922-es mese cigány	
és magyar változatainak szöveghermeneutikai vizsgálata	107

TÖRTÉNELEM

<i>C. Tóth Norbert</i> : Szilágyi Erzsébet debreceni uradalmának ispánjai	
és leveleik	120
<i>Kordé Zoltán</i> : Adalékok Dengelegi Pongrác János pályafutásának	
kezdetéhez – Vázlat	136
<i>B. Szabó János</i> : Egy Mátyás-kori oklevél és a mohácsi csata centrumában	
fekvő Földvár falu „rejtélye” (Egy évszázados kirakós játék új darabjai). . .	143
<i>Gyöngyössy Márton</i> : Mátyás nagy pénzreformja, avagy két pénzreform	
a középkor végi Magyarországon	160
<i>Tózsá-Rigó Attila</i> : A Fugger–Thurzó együttműködés első szakasza	
az 1490-es években	169
<i>Draskóczy István</i> : A Mátyás-kori peregrináció: bécsi és krakkói diákok . . .	179
<i>Fedeles Tamás</i> : „si sint bene litterati” – Adalékok a Mátyás-kori klérus	
műveltségéhez	197
<i>Petrovics István</i> : A csanádi püspökség a középkorban különös tekintettel	
Hunyadi Mátyás uralkodásának időszakára	220

<i>Kiss Gergely</i> : Juan de Carvajal, egy pápai legátus Mátyás idejében. Életrajzi vázlat.	248
<i>Pósán László</i> : A Német Lovagrend szerepe Hunyadi Mátyás lengyel politikájában	282
<i>Bárány Attila</i> : Mátyás nyugat-európai diplomáciája: Burgundia.	299
<i>Györkös Attila</i> : Mátyás francia kapcsolatai az 1480-as években: a Dzsem-ügy	346
<i>Hélène Huszti</i> : A francia–magyar kulturális kapcsolatok egy epizódja: az 1487-es magyar követség	361
<i>Sebők Ferenc</i> : Tóth Zoltán és a fekete sereg kutatása.	378
<i>Péterfi Bence</i> : Háború és béke, avagy Kőszeg ostromai (1477–1478, 1483) ..	383
<i>E. Kovács Péter</i> : A köpönyeg. Mátyás király és a nők	400
<i>Barta Róbert</i> : A Hunyadiak a Magyarországról szóló angol nyelvű történetírásban – Carlile Aylmer Macartney és Brian Cartledge.	443

TÓTH ZOLTÁN ÉS A FEKETE SEREG KUTATÁSA

Előadásom indokául azt a megjegyzést kell tennem, hogy Tóth Zoltán nem tartozik a legismertebb magyar történészek közé. Romsics Ignác: *Clio* bővületében című könyvében¹ mindössze három helyen utal rá, abból az egyik lábjegyzet,² és Tóth Zoltán egyik írására történő hivatkozás, a másik az akadémia 1949. évi döntése kapcsán való említés, miszerint Tóth Zoltánt tanácskozó taggá minősítették vissza, azaz lényegében kizárták a történészek közül,³ a harmadik szintén egyik – Szekfű Gyulával közös – írásának említése, amelyben Marczali Henrik munkásságáról emlékeztek meg.⁴ Vagyis elmondható, hogy Romsics Ignác egyébként nagy jelentőségű, és vitákat kiváltó könyvében Tóth Zoltán történész-i tevékenységét nem tárgyalta súlyának megfelelő terjedelemben, aminek az lehetett az oka, hogy Tóth Zoltán munkásságát a historiográfiai kutatás még nem tárta fel kellő részletességgel. Előadásommal ehhez szeretnék szerényen hozzájárulni, amikor igyekszem rávilágítani, milyen mértékben épültek be Mátyás király fekete seregéről alkotott képünkbe Tóth Zoltán kutatásainak eredményei.

A továbbiakban először is rövid áttekintést szeretnék nyújtani Tóth Zoltán munkásságáról. 1888. december 9-én született Budapesten. Középiskolai tanulmányainak elvégzése után a Ludovika Akadémiára iratkozott be, és katonai pályára készült, azonban tanulmányait megszakítva a Budapesti Tudományegyetem történelemszakos hallgatója lett. Marczali Henrik irányítása mellett 1912-ben szerzett bölcsészdoktori és történelem-latin szakos tanári oklevelet. 1913-tól 1939-ig a Magyar Nemzeti Múzeum alkalmazásában állt, előbb, mint a levéltári osztály napidíjas gyakornoka, majd 1919-től a történeti osztály munkatársa. Múzeumi munkakörével párhuzamosan 1921-ben a középkori magyar hadtörténelem tárgykörében magántanári képesítést szerzett a Pázmány Péter Tudományegyetemen. 1932-től 1934-ig a középkori magyar történelem helyettes tanára, 1934-től a magyar hadtörténelem címzetes nyilvános rendkívüli taná-

¹ Romsics Ignác: *Clio* bővületében. Magyar történetírás a 19–20. században – nemzetközi kitekintéssel. Bp. 2011.

² Romsics I.: *Clio* bővületében i. m. 143. 118. jegyzet.

³ Romsics I.: *Clio* bővületében i. m. 375.

⁴ Romsics I.: *Clio* bővületében i. m. 592.

raként oktatott. 1939–1941 között Pécsen az Erzsébet Tudományegyetemen a középkori magyar és egyetemes történelem nyilvános rendes tanára volt. 1941-ben visszatért Budapestre és a Magyar Nemzeti Múzeum történeti osztályához beosztott nyilvános rendes tanárként tevékenykedett 1952-ben bekövetkezett kényszernyugdíjazásáig.

1927-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező-, 1940-től rendes tagja, 1924 és 1945 között az akadémia hadtörténeti bizottságának tagja. 1949-ben – amint arra Romsics Ignác már hivatkozott könyve is utal – tanácskozó taggá minősítették vissza, s rendes tagságát csak jóval 1958-ban bekövetkezett halála után, 1989-ben állították vissza.⁵ Röviden összefoglalva ennyit mondhatunk Tóth Zoltán történészi pályafutásának főbb állomásairól. A historiográfiai kutatásnak tehát még bőven van mit pótolnia ezen a téren, amihez szeretnék néhány szempont kiemelésével hozzájárulni.

Tóth Zoltán 1925-ben publikálta Mátyás király idegen zsoldosserege (a fekete sereg) című művét,⁶ amely nem mellesleg a Magyar Tudományos Akadémia Léway-díjával kitüntetett pályamunka volt. Az egyik tényező, amely figyelmemet erre a munkára, illetve szélesebb értelemben Tóth Zoltán munkásságára irányította, az volt, hogy minden fontosabb könyv, tanulmány, történeti szakmunka, amely Mátyás király korszakával és annak hadtörténeti vonatkozásaival is foglalkozik, alapvető fontosságú munkaként hivatkozik Tóth Zoltán könyvére, némelyikük azt is hozzátéve, hogy a témával foglalkozó önálló monográfia azóta sem született az említett témakörben.⁷ Mivel a hadtörténeti kutatások mennyisége és minősége is öröndetesen gyarapszik az utóbbi évtizedekben, logikusnak tűnt számomra, hogy érdemes lenne felmérni: hol tartott a kutatás Mátyás zsoldosseregének vizsgálatát illetően az 1920-as évek elején, közepén, mit sikerült beépíteni az akkori ismeretekből mai tudásunkba, illetve mely pontokon haladta már meg a modern kutatás Tóth Zoltán eredményeit. Mindezek alapján értékelhetjük helyesen a szerző hozzájárulását a kérdéskörrel alkotott mai ismereteinkhez.

Lássuk tehát először Tóth Zoltán kutatásainak eredményeit! Az első fejezet széleskörű áttekintést nyújt az európai hadügy helyzetéről a középkor végén. A szerző otthonosan mozog az akkor korszerűnek számító nemzetközi – elsősorban francia és német – szakirodalomban, és ezek eredményeinek árnyalt bemutatásával helyezi a megfelelő történeti kontextusba a zsoldoskatonaság intézményének kialakulását, amely kulcsfontosságú Mátyás király híres

⁵ Magyar életrajzi lexikon <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html>, letöltés 2019. jan. 26.

⁶ *Tóth Zoltán: Mátyás király idegen zsoldosserege. A fekete sereg.* Bp. 1925.

⁷ A teljesség igénye nélkül lásd pl. *Kubinyi András: Nándorfehérvártól Mohácsig. A Mátyás- és a Jagelló-kor hadtörténete.* Bp. 2007. 50.

zsoldoshadseregének létrejötte szempontjából is. Arra a következtetésre jut, hogy „A középkor második felének leghíresebb zsoldosai, azaz legismertebb katonái, azokból a népekből kerültek ki, melyek hosszú szabadságharcokat voltak kénytelenek végigküzdeni: a skótok, csehek és a svájciakból.”⁸ Ebből a magyar történelemre a legnagyobb hatást a csehek gyakoroltak, ezért a következő fejezetben a szerző a huszita mozgalom hadtörténetét teszi vizsgálat tárgyává. Döntően a német nyelvű szakirodalom által megrajzolt képet mutatja be a huszita hadművészet kialakulásáról és fejlődéséről, de fontos pontokon nézetkülönbséget is megfogalmaz: az akkor hagyományosnak tekinthető álláspont szerint a huszita hadsereg fő erősségét a harciszekerek, illetve a rájuk ültetett gyalogság, valamint a tűzérés alkották, és ezek szinte forradalmian újszerűnek számító alkalmazásával érték el a husziták legnagyobb sikereiket. Ez az álláspont sok igaz elemet tartalmaz, és történeti példákkal is alátámasztható, de Tóth Zoltán rámutat arra, hogy nem lebecsülendő a huszita lovasság szerepe. Ugyanis seregük nem egy ízben támadással ért el sikereket, azaz a szekérvárnak nem csak az a szerepe, hogy kivédje és visszaverje az ellenség támadását, hanem a szekérvár belsejében helyet foglaló lovasság a harc kedvező pillanatában, a szekérvár megnyitása révén döntő ellentámadás eszközeként szolgálhat a meglepett ellenséggel szemben. Mindezek figyelembevételével cáfolja azt az általa hamisnak minősített beállítást, miszerint Mátyás király zsoldosserege a cseh gyalogság és a magyar lovasság hadművészetének ötvözése révén érhetett el sikereit.⁹

A következő fejezetben a szerző részletekbe menően megvizsgálja az ország hadügyi viszonyait Mátyás trónra jutásának időszakában. Az ország fegyveres ereje ekkor hagyományos összetételűnek volt nevezhető. Alkotórészei a királyi udvari csapatokból, a bandériumokból és a telekkatonaságból tevődtek össze. Az első arra utaló jel, hogy az említett egységeken kívül mással is számolni kell, 1464-ből származik. Jajca 1463–1464 fordulóján történt ostroma kapcsán a velencei követ említette a király seregében harcoló kb. 5000 gyalogost,¹⁰ akik talán a király által felfogadott cseh katonák lehettek, és akik az 1467-es reformok nyomán létrejött zsoldossereg magvát képezhették.

Tagadja, hogy Mátyás cseh gyalogságát a janicsárság mintájára alakították volna ki. Kimutatja, hogy ez a nézet Istvánffytól származó, és Salamon Ferenc által felkarolt álláspont minden alapot nélkülöz.¹¹ Bemutatja, hogy a király már a cseh zsoldosok felfogadása előtt is rendelkezett gyalogsággal, amely forrásaiul a hazai városok szolgáltak, és ebből adódóan jelentőségük – akárcsak a városoké az ország gazdasági életében és a polgárságé a társadalom történe-

⁸ Tóth Z.: Mátyás király idegen zsoldosserege i. m. 22.

⁹ Tóth Z.: Mátyás király idegen zsoldosserege i. m. 33–41.

¹⁰ Tóth Z.: Mátyás király idegen zsoldosserege i. m. 51.

¹¹ Tóth Z.: Mátyás király idegen zsoldosserege i. m. 75–76.

tében – korlátozott mértékű volt, a király azonban a cseh gyalogság szolgálatba állítása után is a lovasságot, azon belül is a nehézlovasságot tartotta a fő, csatadöntő fegyvernemnek.

A zsoldossereg kialakulásában a döntő fordulatot a cseh háború idézte elő. Tóth Zoltán a háborúban Mátyás azon törekvését látja, hogy a király többre vágyott, mint pusztán csak a déli határ biztosítójának szerepe, részt kívánt venni a korabeli európai politikai élet irányításában, és ehhez szükség volt arra, hogy nyugat felé is érvényesítse akarátát. E háború katonai értelemben vett következményének tekintti a szerző a zsoldossereg létrejöttét, amely ugyan a teljes győzelmet kivívni nem tudta, de a király kezébe sikeresen alkalmazható eszközt jelentett a császár elleni küzdelemben.¹² A következő fejezetben Tóth Zoltán részletesen bemutatja az ausztriai harcokat, és a király seregének összetételét hatalma csúcspontján, amely Bécs elfoglalása után érkezett el. Alaposan megvizsgálja a sereg elnevezéseként ismert, és széles körben elterjedt fekete sereg kifejezést. Először is megállapítja, hogy a zsoldossereget Mátyás király életében soha nem nevezték fekete seregnek, másrészt téves az az elképzelés, miszerint a név a király halála után a gyász jeleként viselt fekete színű ruházat, vagy fekete színű páncél miatt alakult volna ki. A legvalószínűbb – a mai napig meg nem cáfolt – magyarázat szerint az elnevezés a sereg egyik vezére, a fekete Haugwitz nevéről származhat,¹³ aki röviddel a király halála előtt került a sereg élére, és az ő vezetésével vívta meg a sereg a glogauai háborút.

Az utolsó fejezetben a szerző a fekete seregnek az új király, II. Ulászló hatalmi pozícióinak megerősítésében játszott szerepét, majd pedig a megfelelő anyagiak hiánya miatti felbomlását és megsemmisítését ábrázolja. Ebben a fejezetben még erőteljesen érzékelhető, hogy a Jagelló-korral kapcsolatosan a tudományos köztudatban ekkor még élő kép meghatározta Tóth Zoltán látásmódját is: hitelesen mutatja be a feketes sereg sorsdöntő jelentőségű harcait, amelyek nélkül II. Ulászló trónja nem lett volna biztosítható, ugyanis mind János Albert, mind Miksa törekvéseinek megghiúsítása elképzelhetetlen lett volna a zsoldossereg megbízható, a katonai professzionalizmus elemeit felmutató tevékenysége nélkül. Azonban a sereg bomlását Tóth Zoltán is a főurak szűkkeblűségének tulajdonítja,¹⁴ mivel nem voltak hajlandók támogatni a gyenge királyt, hogy az Mátyás politikáját folytathassa. A modern kutatási eredmények tükrében ma már inkább arra következtethetünk, hogy Mátyás gazdasági értelemben túlfeszítette az ország erőforrásait, amely által ugyan létre lehetett hozni a katonai értelemben hatékony és ütőképes zsoldossereget, de figyelembe véve az ország teherbíróképességét, ez a katonapolitikai elképzelés hosszabb távon nem volt

¹² Tóth Z.: Mátyás király idegen zsoldosserege i. m. 198–199.

¹³ Tóth Z.: Mátyás király idegen zsoldosserege i. m. 262–263.

¹⁴ Tóth Z.: Mátyás király idegen zsoldosserege i. m. 307–308.

fenntartható. Az ország vezetői reálisan ismerték föl: a török elleni védekezés ügyét a korábban jól bevált, könnyebben finanszírozható, katonai értelemben pedig egyébként ütőképes banderialis- és telekkatonasági rendszerre kell vissza-helyezni.

Tóth Zoltán művét értékes kiegészítő fejezet zárja, amely a hadsereg zsoldjával, hadszerellátásával és élelmezésével foglalkozik a magyar szakirodalomban elsőként, előrevetítve egy manapság rendkívül fontosnak tekintett és egyre alaposabban kutatott részdiszciplínát, ezt pedig egy – a jobb eligazodást hatékonyan segítő – mutató, és egy szintén nagyon fontos német nyelvű tartalmi összefoglaló követi.

Összegezve a tanulságokat elmondhatjuk, hogy Tóth Zoltánnak a fekete sereggel kapcsolatos kutatásai máig meghatározó jelentőségűek, még akkor is, ha a modern kutatás már nem minden kérdésben osztja a szerző véleményét. Tóth Zoltán széleskörű szakirodalmi ismereteken és az akkor hozzáférhető forrásokban való alapos jártasságán nyugvó kutatási eredményei jó kiindulópontot jelenthetnek egy 21. századi korszerű, a külföldi kutatási eredményeket is figyelembe vevő, és a forrásbázis bővüléséből adódó lehetőségeket is kihasználó új kutatási program számára. Kiegészítve persze az azóta született igen értékes kutatási eredményekkel, amely minden eddiginél részletesebb, alaposabb, és a nemzetközi kutatás eredményeivel összhangban álló képet rajzolhat majd a magyar hadtörténet e nem kis jelentőségű kérdéséről. Mindezek azt is elősegíthetik, hogy Tóth Zoltánnak a magyar hadtörténeti kutatásokban betöltött, méltatlanul elfeledett és kevés visszhangot kapott kutatásai is elnyerjék az őket megillető helyet a tudománytörténetben.